

## BAZYLIANIE WŚRÓD STUDENTÓW BRANIEWSKICH W XVII–XVIII WIEKU

**Słowa kluczowe:** Braniewo (Braunsberg), szkolnictwo, Alumnat Papieski, bazylianie

**Keywords:** Braniewo (Braunsberg), education, Papal Aluminate, Basilians

**Schlüsselwörter:** Braniewo (Braunsberg), Bildung, Päpstliche Alumnat, Basilianer

**Ключові слова:** Бранєво (Браунсберг), шкільництво, Папський Алюмнат, васильяни

### 1. SZKOLNICTWO W NOWOŻYTNYM BRANIEWIE

Katolickie szkoły w Braniewie, prowadzone przez jezuitów, powstały dzięki działalności kardynała Stanisława Hozjusza. Celem tego ośrodka edukacyjnego było zasilenie Kościoła katolickiego na Warmii, gdzie pozycje protestantów były coraz mocniejsze. W Braniewie równolegle istniały: gimnazjum, seminarium diecezjalne oraz założone w 1578 r. seminarium papieskie (Alumnat Papieski), w którym studiowali uczniowie przeznaczeni do pracy misyjnej w krajach niekatolickich, głównie w Skandynawii.

Program edukacyjny gimnazjum zakładał pięcioletni kurs szkoły średniej oraz studium filozofii i teologii. Od wszystkich innych jezuickich placówek oświatowych gimnazjum braniewskie wyróżniało to, iż uczono tu w języku niemieckim. Z tego powodu szlachta i magnateria coraz chętniej wysyłała do Braniewa swoich synów<sup>1</sup>.

Erygowanie seminarium diecezjalnego odbyło się 7–8 lipca 1565 r. w Lidzbarku Warmińskim na mocy dokumentu wydanego przez biskupa Stanisława Hozjusza.

---

\* Pavlo Bardovskyi – studia licencjackie odbył w Czarnomorskim Uniwersytecie Narodowym im. Petra Mohyły w Mikołajowie (Ukraina). Artykuł jest fragmentem pracy magisterskiej obronionej w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego pt. „Bazylianie wśród studentów braniewskich w XVII–XVIII wieku” (promotor ks. prof. dr hab. Wojciech Zawadzki). Autor jest pracownikiem Biblioteki Narodowej w Warszawie (Zakład Katalogowania Dziedziny). E-mail: [mrbardovskyi@gmail.com](mailto:mrbardovskyi@gmail.com)

<sup>1</sup> A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821*, Olsztyn 2000, s. 58; A. Szorc, *Dzieje diecezji warmińskiej (1243–1991)*, Olsztyn 1991, s. 95; S. Achremczyk, *Warmia*, Olsztyn 2000, s. 169.

Seminarium duchowne w Braniewie powstało 21 sierpnia 1565 r. ale *de facto* swoją działalność rozpoczęło dwa lata później w dniu św. Katarzyny 25 listopada 1567 r.<sup>2</sup>

Alumnat Papieski zaczął swoje funkcjonowanie na mocy decyzji nuncjusza apostołskiego Antonio Possevino, który 14 lutego 1578 r. przybył do Braniewa, w celu założenia alumnatu dla studentów ze Skandynawii i Rusi. Alumnat miał zapewnić warunki do nauczania cudzoziemcom, którzy po powrocie do ojczyzn mieli tam wspierać pozycję Kościoła katolickiego. W tym samym czasie założono podobny zakład w czeskim Ołomuńcu. Funkcjonowanie obu ośrodków odbywało się zgodnie z regulaminem papieża Grzegorza XIII z 1578 r. Na potrzeby obu alumnatów, w Braniewie i Ołomuńcu, papież wyznaczył stałą kwotę 2400 dukatów w złocie, w upływie czasu ta suma wzrastała. Dobrodziejką alumnatu była Katarzyna Jagiellonka, która w 1580 r. ufundowała stypendia dla dwóch Szwedów. Później przeznaczyła jeszcze 10 tysięcy talarów dla pięciu kolejnych studentów. Sprawę tę wspierał też jej mąż Jan III Waza, który w 1578 r. wręczył nuncjuszowi Possevino 20 tysięcy skudów<sup>3</sup>.

W Alumnacie Papieskim w Braniewie w latach 1578–1798 wykształciło się około 1580 studentów. Z tej liczby 158 absolwentów było bazylianami. Dokładna liczba uczniów jest znana dzięki wydanym przez Georga Lühra matrykułom, które kończą się numerem 1580. W rzeczywistości studentów było znacznie mniej. Nieprawidłowości w liczbie alumnów były spowodowane błędną numeracją matrykuł, które kilkakrotnie przepisywano. W efekcie ta sama osoba mogła być wpisywana kilkakrotnie. Tak mogło się zdarzyć w przypadku Józefa Jurkiewicza, wpisanego pod numerem 1266 i 1401. Według Rafała Zielonki w alumnacie studiowało 1381 osób. O tym, że alumnat miał charakter znanej placówki oświatowej o skali międzynarodowej świadczy fakt, iż wśród jego studentów byli Niemcy, Szwedzi, Duńczycy, Szkoci, Rosjanie, Polacy, Białorusini i Ukraińcy. Początkowo siedziba alumnatu zajmowała dwa małe budynki, ale z rozwojem zakładu i zwiększeniem się liczby studentów podjęto decyzję o nabyciu jeszcze jednej kamienicy<sup>4</sup>.

System nauczania alumnów w Braniewie wzorował się na kolegiach rzymskich. Szczególną uwagę w kształceniu kapłanów zwracano na treści, które miały się przydać alumnom w procesie rekatolicyzacji w krajach, gdzie w przyszłości mieli pracować. Program studiów obejmował dużą liczbę przedmiotów humanistycznych, filozoficznych i teologicznych. Przedmioty niereligijne były wykładane w celu nauczania prowadzenia polemiki z protestantami i prawosławnymi. W 1600 r. alumnat przeniesiono do kamienicy znanej jako *Steinhaus*. Na frontonie znajdował się napis fundacji Grzegorza XIII, tiara i klucze papieskie, które miały symbolizować przyna-

<sup>2</sup> J. Wiśniewski, *Powołanie do istnienia i rozwój Seminarium Duchownego w Diecezji Warmińskiej*, SE 15, 2014, s. 25; A. Szorc, *Dzieje diecezji warmińskiej...*, op. cit., s. 68; A. Szorc, *Kolegium Jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565–1626*, Olsztyn 1998, s. 49; A. Kopiczko, *Seminaria duchowne w Polsce. Spór o pierwszeństwo*, w: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, Olsztyn 2015, s. 45–52.

<sup>3</sup> A. Kalinowska, *Antonio Possevino SJ w twórczości literackiej pisarzy*, Kraków 2012, s. 476; R. Zielonka, *Losy studentów Alumnatu Papieskiego w Braniewie w XVI i XVII wieku*, KMW 3 (297), Olsztyn 2017, s. 409, 410, 412.

<sup>4</sup> S. Achremczyk, *Warmia*, op. cit., s. 172; R. Zielonka, *Losy studentów Alumnatu...*, op. cit., s. 413.

leżności zakładu do alumnatu. Seminarium papieskie w Braniewie zostało zlikwidowane w 1798 r. Ten ośrodek edukacyjny, w którym wykształciła się tak duża liczba alumnów może być uważany za główne centrum kontrreformacji w Polsce, wpływające na stosunki międzywyznaniowe w krajach nadbałtyckich, ale też na Rusi<sup>5</sup>.

## 2. SYSTEM EDUKACJI BAZYLIAŃSKIEJ

Rozwój szkolnictwa, który był jednym z głównych zadań bazylianów, w 1605 r. zapoczątkował metropolita kijowski Welamin Rutski, gdy ogłosił plan reformowania szkół zakonnych, polegający na zjednoczeniu systemu Kościoła wschodniego z łacińskim. W 1613 r. metropolita uzyskał pozwolenie od króla Zygmunta III na zakładanie szkół z greckim, łacińskim, cerkiewnosłowiańskim, ruskim oraz polskim językiem nauczania. W 1615 r. papież Paweł V swoim przywilejem zrównał szkoły bazyliańskie z jezuickimi. Program przewidywał początkową naukę w placówkach stopnia niższego, które istniały przy monasterach w Połocku, Krasnymborze, Żyrowicach, Borunach, Czerei, Białej, Mohylewie, Chełmie itd. W takich szkołach uczono pisania, czytania oraz podstaw łaciny i języka cerkiewnosłowiańskiego. W tych szkołach głównie uczyli się zakonnicy – nowicjusze, rzadko świeccy. Drugi stopień kształcenia odbywał się w placówkach prowadzących studia teologiczne oraz filozoficzne, w których uczyła się młodzież mieszczańsko-szlachecka. Takie szkoły istniały w Mińsku, Nowogródku, Chełmie oraz innych miastach. W wymienionych placówkach mnisi uczyli się języka cerkiewnosłowiańskiego, czytania i komentowania pism patrystycznych oraz początków nauk wyzwolonych – od infimy do retoryki włącznie. W tych szkołach naukę pobierała też młodzież innych narodowości, zwłaszcza rzymskokatolicka polska<sup>6</sup>.

Najwyższy stopień wykształcenia zdobywano w kolegiach i alumnatach zagranicznych. Dekret papieski z 2 grudnia 1615 r. fundował 4 miejsca dla uczniów bazyliańskich w Kolegium Greckim w Rzymie oraz 18 stypendiów w kolegiach zagranicznych na okres dwóch lat. Jezuici ze swojej strony zarezerwowali dla bazylianów po kilka miejsc w swoich kolegiach w Kaliszu, Pułtusku, Nieświeżu oraz 2 miejsca w Braniewie<sup>7</sup>.

Brak informacji źródłowych nie pozwala odpowiedzieć na pytanie, czy nauka mnichów unickich w alumnacie braniewskim różniła się od nauki pozostałych uczniów? Brakuje też danych jak było zorganizowane ich życie w tej placówce edukacyjnej oraz w jaki sposób odbywała się formacja duchowa mnichów tradycji wschodniej. Nie wiadomo też czy jezuici opiekowali się bazylianami tak samo jak i pozostałymi seminarzystami. Niewątpliwie ważną kwestią jest w jakiej mszy uczestniczyli bazylianie w Braniewie, łacińskiej odprawianej przez jezuitów czy

<sup>5</sup> J. Wiśniewski, *Edukacja misjonarzy dla krajów protestanckich w Alumnacie Papieskim w Braniewie (1579–1798)*, „Nurt SVD” (2), 2016. s. 45, 46.

<sup>6</sup> M. Pidłypczak-Majerowicz, *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*, Wrocław 1986, s. 30.

<sup>7</sup> M. Pidłypczak-Majerowicz, *Bazylianie w Koronie i na Litwie...*, op. cit., s. 31; J. Wiśniewski, *Edukacja misjonarzy dla krajów protestanckich...*, op. cit., s. 45.

w obrządku bizantyjsko-ruskim. Jedyne co wiadomo na temat życia codziennego bazylianów w Braniewie to fakt, że mieli oni pewne „specjalne uprawnienia” i mieszkali w oddzielnym pomieszczeniu gmachu alumnatu<sup>8</sup>.

### 3. ALUMNI BAZYLIAŃSCY W BRANIEWIE

W matrykułach braniewskich zapisano informacje o 35 bazylianach, którzy w latach 1695–1769 studiowali w Alumnacie Papieskim. W międzywojennym wydaniu matrykuł G. Lühra odnotowano 156 bazylianów. Z katalogu bazylianów, ułożonego przez Dmytra Błażejowskiego wynika, że w Braniewie studiowało 158 zakonników. Warto zaznaczyć, że w alumnacie jeszcze przed zawarciem Unii Brzeskiej studiowali prawosławni studenci obrządku kijowskiego. Od daty erygowania alumnatu w 1578 r. do przyjęcia Unii Brzeskiej w 1596 r. naukę w Braniewie pobierało 10 Rusinów<sup>9</sup>.

Wyborem i wysyłaniem studentów do Braniewa zajmował się metropolita kijowski, a od 1686 r. tę funkcję przejęły władze zakonu. W systemie edukacji unickiego duchowieństwa, Alumnat Papieski w Braniewie zajmował najważniejsze miejsce po Kolegium Greckim w Rzymie i Kolegium Wileńskim. Od lat siedemdziesiątych XVII w. bazylianie regularnie przybywali na studia do Braniewa, aż do zamknięcia tej placówki edukacyjnej w 1798 r.

Studenci przyjeżdżali na studia z odstępem 1–2, czasami 3–4 lata. Pięcioletnia przerwa miała miejsce tylko jeden raz, w latach 1690–1695. Najczęściej bazylianie przybywali w małych grupach po 2–3 osoby, dwukrotnie na raz przybyło 4 mniichów, w 1751 r. i 1755 r.

Obecność bazylianów w alumnacie nosiła charakter prawie ciągły, pobyt ich został przerwany tylko 5 razy. Te przerwy można podzielić na dwa rodzaje, krótkie (do 4 lat), które raczej miały charakter naturalny bądź osobisty oraz dłuższe, spowodowane sytuacją polityczną w kraju. Do pierwszej grupy można odnieść okresy 1630–1631, 1679–1681, 1691–1695. Do drugiej należą dłuższe okresy, kiedy bazylianie nie przybywali do Braniewa z powodu wojen toczących się na terenie metropolii kijowskiej. Mowa tu o latach 1654–1660 oraz 1663–1677. Od pierwszego pojawienia się bazylianów w Alumnacie Papieskim w 1609 r. do jego zamknięcia w 1798 r. bazylianie byli w nim nieobecni tylko przez 27 lat<sup>10</sup>.

Dostępne są informacje o pochodzeniu terytorialnym 130 alumnów. Według klucza pochodzenia, studentów można podzielić na 2 grupy, tych o których są informacje o pochodzeniu etnicznym (np. Rusin, Litwin) oraz tych, przy nazwiskach któ-

<sup>8</sup> R. Zielonka, *Losy studentów Alumnatu...*, op. cit., s. 422.

<sup>9</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798*, Braunsberg 1925, s. 1; D. Błażejowskyj, *Byzantine Kyivan rite students in pontifical colleges, and in seminaries, universities and institutes of central and western Europe (1576–1983)*, Rome 1984, s. 29, 30; W. Zawadzki, *Absolwenci gimnazjum jezuickiego w Braniewie w szeregach duchowieństwa zakonnego*, w: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, red. A. Kopiczko, P. Rabczyński, Olsztyn 2015, s. 157–194.

<sup>10</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Błażejowskyj, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.

rych podano pochodzenie terytorialne (np. Ostrog, Żyrowice). Niekiedy informacje o pochodzeniu terytorialnym alumnów są nieprecyzyjne lub bardzo ogólnikowe (np. Mińsk lub Susza, woj. bełskie lub Wołyń, Dubno ok. Równego lub Węgry). Dość częstą praktyką było wpisywanie w miejscu pochodzenia danych o pochodzeniu etnicznym i terytorialnym (np. Litwin, Nowogródek; Litwin, ok. Mścislawa; Litwin, WKL). O niektórych alumnach nie ma wyczerpujących informacji o pochodzeniu, dlatego często można spotkać się ze skrótem „ok.” oznaczającym okolice (np. ok. Przemyśla, ok. Mścislawa, ok. Równego)<sup>11</sup>.

Ze źródeł można wnioskować, że 42 alumnów było Rusinami, 35 – Litwinami, 13 – Polakami, 2 – Czechami, oraz jeden Prusak, Austriak, Galicyjczyk i Subsylvanus. „Subsylvanus” z języka łacińskiego oznacza rozpowszechniony na Rusi Czerwonej toponim Podhaj Podhajce, Podhajczyki, Podhajki itd. Jedna z takich wiosek leży nad rzeką Ikwą w powiecie dubieńskim na południowym zachodzie od Dubna, która była własnością unickiego klasztoru żydyczańskiego, skąd pochodził niejeden absolwent braniewski<sup>12</sup>.

W Wilnie lub na Wileńszczyźnie urodziło się 11 alumnów. W polu „pochodzenie” 5 alumnów wpisano WKL, czyli Wielkie Księstwo Litewskie. Na Wołyniu urodziło się 14 alumnów, z nich 3 w Łucku, po 1 w Ostrogu, Milostiwie, Obyczy oraz jeden w diec. włodzińskiej. Na ziemi przemyskiej urodziło się 9 alumnów: 3 bezpośrednio w Przemyślu, 3 na terenie diec. przemyskiej, 2 w okolicach Przemyśla oraz 1 w Walawie. W woj. nowogródzkim urodziło się 7 alumnów: 3 w Nowogródku, 2 w Żyrowicach oraz jeden w Słonimie. W woj. połockim urodziło się 4 alumnów, jeden z nich bezpośrednio w Połocku. We Lwowie przyszło na świat 4 alumnów. Na Chełmszczyźnie urodziło się 3 alumnów, jeden z nich bezpośrednio w Chełmie. W woj. kijowskim urodziło się 2 alumnów, z czego jeden bezpośrednio w Kijowie. Na Podlasiu urodziło się 3 alumnów. Po jednym studencie pochodziło z Mazowsza, Warmii, Żmudzi, Rusi Czerwonej, Podola, Węgier, Korony, woj. bełskiego, Martinopolisy (Słowacja), Mińska lub Suszy, Pińska, Wilk, Połtawy, Jarosława, okolic Mścislawa, Grodna i Lublina<sup>13</sup>.

Ciekawym materiałem do analizy są informacje o przedmiotach, które studiowali bazylianie w Braniewie. Takie dane zachowały się o 95 studentach. „Najpopularniejszymi” naukami wśród bazylianów w Braniewie były teologia i filozofia. Teologię studiowało 46 uczniów, z nich 7 uczyło się teologii moralnej, 2 teologii scholastycznej i jeden uczył się teologii spekulatywnej. Filozofię studiowało 25 uczniów. Syntaksę studiowało 11 uczniów, humanistykę – 10 uczniów, gramatykę – 8 uczniów, retorykę – 3 uczniów, prawo kanoniczne – 2 uczniów, historię Kościoła – jeden uczeń, poetykę – jeden uczeń, logikę – jeden uczeń.

<sup>11</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Błażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.

<sup>12</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. VIII: *Perepiatycha – Pożajście*, Warszawa 1887, s. 384; D. Błażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.

<sup>13</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Błażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62;

Bazylianie braniewscy studiowali też na zagranicznych uczelniach. W Kolegium Greckim w Rzymie – naukę odbyło 11 studentów. Dwie osoby studiowały w Kolegium św. Bartłomieja w Pradze. Po jednej osobie studiowało w Kolegium Urbanum przy Kongregacji Rozkrzewiania Wiary w Rzymie, w Wiedniu oraz Ołomuńcu<sup>14</sup>.

Od połowy XVII w. w matrykułach zaczęły pojawiać się informacje o językach, którymi posługiwali się alumni z Braniewa. Wśród bazylianów takie informacje są o 40 studentach. Wszyscy oni znali język łaciński i polski, natomiast znajomością języka ruskiego mogło pochwalić się 38 osób, chociaż jeden z nich znał tylko podstawy ruskiego<sup>15</sup>. Oprócz tego wielu bazylianów, a dokładnie 12, biegle mówiło po niemiecku, ponieważ niemiecki był obowiązkowym językiem wykładowym w Alumnacie Papieskim. Po francusku mówiło trzech studentów, po grecku – jeden<sup>16</sup>.

Dostępne są informacje o wieku 135 chłopców w momencie wstąpienia do alumnatu. Średnio student – bazylianin, podejmujący studia w Alumnacie Papieskim w Braniewie miał 22,8 lat. Najmłodszy student w momencie rozpoczęcia nauki miał 15 lat, a najstarszy 35 lat. Jeżeli chodzi o czas trwania studiów bazylianie uczyli się w Braniewie średnio przez 3–4 lata. Najkrócej przez niecały miesiąc, najdłużej przez 7 lat<sup>17</sup>.

#### 4. KARIERY KOŚCIELNE BAZYLIANÓW WYEDUKOWANYCH W BRANIEWIE

##### a. Metropolici

Zdecydowana większość bazylianów, którzy studiowali w Alumnacie Papieskim w Braniewie miała zagwarantowane wysokie miejsce w hierarchii zakonnej lub strukturach kościelnych. Prędzej czy później każdy bazylianin obejmował jakiś wysoki urząd cerkiewny. Niektórym nawet udało się osiągnąć najwyższe miejsce w hierarchii Kościoła ruskiego – urząd metropolity kijowskiego. Ten urząd pełniło trzech absolwentów alumnatu braniewskiego.

Pierwszym studentem braniewskim, który objął katedrę kijowską był Rafał Korsak herbu Kotwica lub Korczak. Do kościelnej kariery Rafała Korsaka przyczyniło się jego pokrewieństwo z metropolitą kijowskim Józefem Weliaminem Ruskim, do którego ten w młodości trafił na wychowanie po przedwczesnej śmierci rodziców. Autorytet wujka metropolity miał być dość silny skoro Rafał, który pierwotnie po-

<sup>14</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Blażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.

<sup>15</sup> W matrykułach język ruski wpisywano skrótem: „sclav”.

<sup>16</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178.

<sup>17</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Blażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.



dobnie jak jego zmarli rodzice był kalwinem, przeszedł na katolicyzm<sup>18</sup>. Korsak studiował w Kolegium Zamoyskim, szkole jezuickiej w Nieświeżu oraz Akademii Wileńskiej. W latach 1618–1620 studiował filozofię w Braniewie, po czym wstąpił do zreorganizowanego zakonu bazylianów i w 1620 r. przyjął święcenia diakonatu. W latach 1620–1621 kontynuował studia w Kolegium św. Bartłomieja w Pradze. Następnie w latach 1621–1624 studiował teologię w Kolegium Greckim w Rzymie, gdzie po ukończeniu nauki otrzymał święcenia kapłańskie. Korzystając z pobytu w Rzymie złożył w Stolicy Apostolskiej kilka dokumentów o unii na prawosławnym Wschodzie oraz zachęcił do działalności prounijnej zakon karmelitów.

Po studiach, wiosną 1625 r. wrócił do Wilna do klasztoru św. Trójcy, gdzie podjął posługę jako kapłan i zakonnik. W 1626 r. został archimandrytą klasztoru wileńskiego oraz protoarchimandrytą zakonu bazylianów w prowincji litewskiej. W tym samym roku został biskupem tytularnym halickim oraz pomocnikiem metropolity kijowskiego. W 1631 r. dostał nominację na koadiutora kijowskiego. Od 1632 r. łączył urząd koadiutora z urzędem biskupa pińsko-turowskiego. W 1633 r. w związku z opozycją prawosławnych wobec unii, kierowaną przez metropolitę kijowskiego Piotra Mohyłę, metropolita wysłał Korsaka do Rzymu, aby ten bronił praw unitów. Wraz z tym Korsak miał za zadanie przyspieszyć proces kanonizacji męczennika połockiego Jozafata Kuncewicza. Otrzymał wsparcie papieża Korsak wyjechał do Warszawy, gdzie wiosną 1636 r. przekazał listy papieskie królowi i prymasowi. Dnia 5 lutego 1637 r. zmarł metropolita Rucki, a Rafał Korsak jako jego koadiutor, po papieskim zatwierdzeniu 23 maja 1637 r., objął katedrę kijowską. Metropolita Korsak zmarł podczas pobytu w Rzymie w 1640 r., tam też został pochowany<sup>19</sup>.

Następnym absolwentem braniewskim na unickiej katedrze kijowskiej był Gabriel Kolenda Herbu Bełty. Urodził się w 1606 r. na Wileńszczyźnie w białoruskiej szlacheckiej rodzinie pisarza wileńskiego Jana i Marii. W 1625 r. wstąpił do nowicjatu zakonu bazylianów w Byteniu. W latach 1627–1630 kontynuował studia w Braniewie, w latach 1633–1634 w Wiedniu, do 1636 r. studiował w Kolegium Greckim w Rzymie. Po powrocie był archimandrytą w Berezwezech, gdzie wykazał się jako dobry administrator. Odebrał szlachcie dobra klasztorne, które ta bezprawnie zawłaszczyła. Doceniając te osiągnięcia metropolita Antoni Selawa w 1652 r. mianował Kolendę na koadiutora smoleńskiego. Metropolita Selawa zmarł w 1655 r. Przed swą śmiercią chciał nominować Kolendę na koadiutora kijowskiego, ale ze względu na trudną sytuację polityczną w kraju nie mógł zwołać synodu.

W 1655 r. Kolenda został arcybiskupem smoleńskim po Selawie (który jednocześnie był metropolitą kijowskim oraz arcybiskupem smoleńskim). Wobec zagrożenia moskiewskiego Kolenda musiał opuścić swoją katedrę biskupią, zabierając relikwie św. Jozafata. Dopiero w 1656 r. król przyznał Kolendzie prawo admini-

<sup>18</sup> Najpierw w obrządku łacińskim, w kolegium jezuickim w Nieświeżu, potem w greckim.

<sup>19</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 74; D. Blażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 54, 82, 120; D. Blażejovskij, *Hierarchy of the Kyivan Church (861–1990)*, Roma 1990, s. 250; G. С. Мудрий, *Нарис історії церкви в Україні, Рим – Львів 1995*, s. 196; І. Назарко, *Київські та Галицькі митрополити: біографічні нариси (1590–1960)*, Торонто 1962, s. 43; *Енциклопедія історії України*, Т. 5, Київ 2008, s. 188; *Вялікае княства Літоўскае* Т. 2, Мінск 2007, s. 137; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, op. cit., t. 1, s. 106; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, op. cit., t. 5, s. 242.

strowania dobrami metropolitalnymi. Wszyscy biskupi unicycy uznawali Kolendę za nowego metropolitę i sam Gabriel Kolenda starał się, żeby jak najszybciej objąć ten urząd. W związku z tym wysłał do Stolicy Apostolskiej innego absolwenta braniewskiego – Jakuba Suszę, gorliwego biskupa chełmskiego, który miał wesprzeć jego starania o nominację metropolitalną u papieża. Episkopat unicki, nuncjusz papieski i Kongregacja Rozkrzewiania Wiary zwracali się do Kolendy w różnych sprawach jak do metropolity, choć oficjalnie używali zwrotu „administrator metropolii kijowskiej i całej Rusi”. Papież Aleksander VII przyjął argumenty Suszy i mianował Kolendę metropolitą kijowskim. Oficjalną przysięgę Kolenda złożył na ręce nuncjusza Piniatelli 13 września 1665 r. Msza koronacyjna w krakowskiej katedrze, za poleceniem króla, była odprawiana w obrządku bizantyjsko-ruskim. Kolenda domagał się dopuszczenia biskupów unickich do senatu, lecz król dopuścił tylko jego. Metropolita Kolenda zmarł 11 lutego 1674 r. w Supraślu, a pochowano go w Połocku<sup>20</sup>.

Trzecim metropolitą kijowskim i zarazem absolwentem alumnatu braniewskiego był Filip Felicjan Wołodkowicz herbu Radwan. Urodził się 6 czerwca 1697 lub 1698 r. w Nowosiólkach lub Bukowicach na Wileńszczyźnie, w bogatej staroruskiej szlacheckiej rodzinie stolnika mińskiego Dominika Alojzego i Teresy Janiszewskiej. Filip Felicjan Wołodkowicz wstąpił do zakonu bazylianów w młodym wieku. W dniu 6 września 1722 r. został przyjęty do alumnatu braniewskiego, gdzie studiował do 25 października 1724 r. Nie ukończył jednak edukacji z powodu choroby, której lekarze nie mogli uleczyć ze względu na „zły wpływ powietrza”. Po powrocie z Braniewa Wołodkowicz został przełożonym klasztoru i szkoły we Włodzimierzu, a następnie ihumenem klasztoru w Lublinie. W 1730 r. dostał nominację na archimandrytę dubieńskiego i dermańskiego. Rok później został biskupem chełmskim i bełskim. Jako biskup w 1735 r. odrestaurował katedrę chełmską. W 1753 r. metropolita Hrebnicki mianował Wołodkowicza swoim następcą, oficjalne ta procedura wymagała zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską i króla. Otrzymał jednak pozytywne opinie od biskupa pińskiego Jerzego Bułhaka i lwowskiego Leona Szeptyckiego. Stolica Apostolska miała zastrzeżenia co do moralności Wołodkowicza – zarzucano mu korupcję. Po objęciu koadiutorii Wołodkowicz dostał od metropolity Hrebnickiego prawo do administracji dekanatu brasławskiego oraz prawo do zarządzania częścią metropolii, obejmującą 32 dekanaty na terytorium Ukrainy wraz z dochodami z tych dóbr i opłatami od podległych mu kapłanów. W zamian Wołodkowicz miał wypłacać Hrebnickiemu 6 tysięcy talarów rocznie. Ponadto Wołodkowicz za koadiutorię metropolii łącznie zapłacił 1000 czerwonońców (denarów węgierskich) na rzecz kanclerza Jerzego Mniszcha. Przekazał również pieniężną gratyfikację w sumie 180 czerwonońców osobom związanym z nuncjaturą w Warszawie. Oprócz tego nuncjuszowi przekazał 6 koni „do kolaski”. Ostatecznie przy wsparciu Maksymiliana Ryłły w 1755 r. papież wydał zgodę na nominację Wołodkowicza, prawdopodob-

<sup>20</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 82; D. Błażejovskij, *Hierarchy of the Kyivan Church...*, op. cit., 251; С. Мудрий, *Напис історії церкви...*, op. cit., s. 221, 222; І. Назарко, *Київські та Галицькі митрополити...*, op. cit., s. 51, 52, 54, 56; С. Іваненко-Коленда, *Митрополит Київський...*, op. cit., s. 132; *Енциклопедія історії України*, op. cit., s. 528; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, op. cit., t. 5, s. 156.



nie z powodu interwencji nieznanych środowisk polskiej szlachty. W 1762 r. metropolita Hrebnicki zmarł, po nim katedrę metropolitalną objął Filip Wołodkowicz<sup>21</sup>.

Kolejny absolwent alumnatu braniewskiego nie był metropolitą, ale został mianowany koadiutorem kijowskim. Był to Pachomiusz Woyna-Orański herbu Kościesza, który urodził się pod koniec XVI w. w prawosławnej wołyńskiej rodzinie Michała Woyna-Orańskiego oraz Teodory Kysyliwny. W 1618 r. Pachomiusz wstąpił do zakonu bazylianów. Od roku 1619 studiował filozofię w Alumnacie Papieskim w Braniewie, a w latach 1624–1626 pobierał naukę w Kolegium Greckim w Rzymie. Po powrocie na Wołyń przekonał krewnych do przejścia na unię. Swoją karierę kościelną rozpoczął jako nominowany archimandryta wileński. W 1632 r. został wyznaczony na archimandrytę żydyczyńskiego, a już w 1633 r. stracił urząd z powodu przekazania klasztoru prawosławnym. W 1634 r. został administratorem klasztoru żydyczyńskiego. W 1637 r. P. Woyna-Orański był mianowany biskupem pińsko-turowskim. Od 1639 r. był protoarchimandrytą zakonu bazylianów. W latach 1640–1652 r. pełnił funkcję archimandryty kobryńskiego, a w latach 1652–1653 koadiutorem kijowskiego. Zmarł w Pińsku w 1653 r., zamęczony przez Kozaków<sup>22</sup>.

Podsumowując, urząd metropolity pełnili: Rafał Korsak 1637–1640, Gabriel Kolenda (od 1656 jako administrator) 1665–1674, Felicjan Filip Wołodkowicz 1762–1778. Z 16 metropolitów kijowskich, sprawujących posługę w okresie od zawarcia Unii Brzeskiej w 1696 r., do ostatniego rozbioru Rzeczypospolitej w 1795 r. około 20% było bazylianami. Pachomiusz Woyna-Orański natomiast dostał godność koadiutera kijowskiego, ale pełnił ją tylko rok (1652–1653), ze względu na przedwczesną śmierć męczeńską.

## b. Arcybiskupi, biskupi i protoarchimandryci

Jeżeli chodzi o niższe stopnie w hierarchii kościelnej, można dostrzec o wiele więcej osób, które obejmowały urzędy arcybiskupa, biskupa lub generała zakonu bazylianów, w tradycji wschodniej – protoarchimandryty. Arcybiskupami, pomijając metropolitów wymienionych wyżej, byli: Andrzej Kwaśniński-Złoty, Michał Paszkowski, Metrofan Sokoliński-Drucki, Marcja Białozor, Jerzy Malijewski, Sylwester Pieszkiewicz, Michał Grotus (Tarnawski), Mihuniewicz Polikarp, Wawrzyniec Sokoliński Drucki, Antoni Tomiłowicz-Lebecki – łącznie 10 absolwentów braniewskich. Biskupami byli: Atanazy Pakosta, Paweł Owłoczyński, Prokop Chmielowski, Jakub Jan Susza, Benedykt Ślepowron Gliński, Antonin Żółkiewski, Filip Felicjan

<sup>21</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 135; D. Blażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 59; D. Blażejovskij, *Hierarchy of the Kyivan Church...*, op. cit., 253, 254; D. Wereda, *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*, Siedlce – Lublin 2013, s. 22, 43, 66–67, 350; D. Wereda, *Biskupi unickiej diecezji włodzimiersko-brzeskiej w XVIII wieku*, Szkie Podlaskie 9, 61–75 2001, s. 70; C. Мудрий, *Нарис історії церкви...*, op. cit., s. 255; I. Назарко, *Київські та Галицькі митрополити...*, op. cit., s. 102; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, op. cit., t. 9, s. 413.

<sup>22</sup> *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, op. cit., t. 7, s. 125; D. Blażejovskij, *Hierarchy of the Kyivan Church...*, op. cit., 250; *Catalogus venerabilium Fratrum Ord. S. Patris Nostri Basilii Magni* <http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadata?id=12111&from=publication&> (dostęp 22.10.2019).

Szumborski – w sumie 7 osób. Trzech absolwentów Alumnatu Papieskiego w Braniewie: Stefan Martyszkiewicz-Busyński, Józef Pietkewicz, Joachim Spendowski było archimandrytami zakonu bazylianów bez święceń wyższych.

Byli studenci Alumnatu w Braniewie w miarę szybko awansowali w strukturach kościelnych. Absolwenci po ukończeniu studiów czekali na nominacje średnio około 15 lat, najkrócej Rafał Korsak i Marcejan Białozor, odpowiednio 2 i 5 lat. Najdłużej awansu oczekiwali Metrofan Sokoliński-Drucki oraz Filip Felicjan Szumborski, odpowiednio 35 i 33 lata. Od razu po ukończeniu studiów absolwenci, o których wiadomo z materiałów źródłowych, dostawali urzędy w strukturze administracyjnej zakonu, zajmowali się duszpasterstwem lub edukacją. Ci, którzy potem awansowali na biskupów, prawie od razu po studiach dostawali archimandrię, najczęściej w Wilnie, Kobryniu, Dubnie, Berezwezech lub Dermaniu. Józef Pietkewicz i Sylwester Pieszkewicz po studiach otrzymali urząd prokuratora zakonnego w Rzymie a Justyn Libicz dostał urząd prokuratora zakonnego w Warszawie. Wawrzyniec Kaparski był sekretarzem metropolity oraz doradcą kongregacji św. Trójcy. Inni obejmowali stanowiska duszpasterskie w poszczególnych klasztorach w Połocku, Mińsku, Łucku, Goszczy, Nowogródka. Jeszcze inni mnisi po studiach dostawali stanowiska profesorskie w bazyliańskich placówkach edukacyjnych we Włodzimierzu, Goszczy, Szarogrodzie, Lubarze. Absolwenci braniewscy wykładali retorykę, filozofię, poetykę, elokwencję oraz język niemiecki (najprawdopodobniej ze względu na szczególny nacisk na naukę niemieckiego w Braniewie)<sup>23</sup>.

Wśród absolwentów Alumnatu Papieskiego w Braniewie, którzy należeli do zakonu bazylianów było 6 protoarchimandrytów zakonu, 3 archimandrytów wileńskich, 3 archimandrytów kobryńskich, 3 archimandrytów żydyczańskich, 2 archimandrytów dubieńsko-dermańskich, po jednym absolwencie było archimandrytą w Mińsku, Czerei, Byteniu, Berezwezech, Mirze, Uniowie, Kaniowie, Poczajowie, Tadulinie i Nowosiólkach, Połocku. Po jednym bazylianinie było ihumenami w: Lublinie, Dobromilu, Torokanach, Zamościu, Pogonie, Humanu, Biloliwie, Kamieńcu Podolskim, Szczepłotach i Zamościu. Jeden bazylianin był ihumenem drohobyckim, jeden nilczeńskim, jeden podhoreckim, jeden protoihumenem uniowskim. Jeden był przełożonym w klasztorze św. Zofii w Połocku, jeden namiestnikiem klasztoru we Włodzimierzu oraz jeden przełożonym Ławry Poczajowskiej. Absolwenci braniewscy obejmowali również stanowiska funkcyjne w zakonie, np. jeden był prowincjałem prowincji litewskiej, jeden został wybrany protokonsultorem zakonu dla prowincji litewskiej, jeden został wybrany sekretarzem zakonu dla prowincji koronnej. Jednego wybrano prowincjałem prowincji świętopokrowskiej, jeden pełnił funkcję sekretarza zakonu bazylianów, jeden był protokonsultorem zakonu, jeden konsultorem prowincji Opieki NMP oraz jeden skarbnikiem monasteru lwowskiego<sup>24</sup>.

<sup>23</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Błażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.

<sup>24</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 64–178; D. Błażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 53–62.

## 5. ABSOLWENCI BRANIEWSCY W STRUKTURACH ZAKONU BAZYLIAŃSKIEGO

Pozaklasztorne życie mnichów chrześcijaństwa wschodniego początkowo ograniczało się do niezbędnego minimum. Zakonnicy skupiali się na prowadzeniu asceetycznego trybu życia i nie podejmowali działań edukacyjnych lub duszpasterskich. W podobny sposób funkcjonowały prawosławne klasztory metropolii kijowskiej przed Unią Brzeską i reformą zakonu bazylianów. Reforma zakonu bazylianów, inspirowana jezuitami i przeprowadzona na początku XVII w. przez metropolitę Rutskiego zmieniła podejście zakonu do pozaklasztornego świata. Od tej pory zakonnicy aktywnie uczestniczyli w życiu Kościoła i społeczeństwa. Rutski w swoim manifestie z 1606 r. o reformie cerkwi ruskiej i szerzeniu unii z Kościołem katolickim przypisywał mnichom wiodącą rolę, mieli oni prowadzić pracę duszpasterską wśród ludu, co miało na celu zwiększyć liczbę wiernych Kościoła grekokatolickiego oraz podnieść stopień życia religijnego mieszkańców metropolii kijowskiej<sup>25</sup>.

Większość bazyliańskich klasztorów, erygowanych w XVII–XVIII w., miała status parafii. W 1748 r. w prowincji litewskiej z 68 klasztorów tylko 8 nie było parafialnymi. W 1774 r. 94 monasterium z 144 miały prawa parafialne. Bazylianie sprawowali działalność też w parafiach diecezjalnych będąc zastępcami lub pomocnikami proboszczów. Bazylianie obsługiwali kaplice szlacheckie, byli kapelanami i spowiednikami siostr bazylianek oraz zajmowali się innymi różnymi sprawami. Jednym z ważniejszych zadań było kaznodziejstwo, przy każdym klasztorze parafialnym było po jednym lub kilku kaznodziejów. W klasztorach w Żyrowicach i Chełmie, gdzie znajdowały się łaskami słynące ikony, było po 10 kaznodziejów, w Poczajewie było ich aż 20. W Żyrowicach kaznodzieją był Jozafat Liskiewicz, absolwent Alumnatu braniewskiego. Poczajewskim kaznodzieją w latach 1775–1777 był też Jozafat Makarewicz, a w latach 1775–1777 Bonifacy Chomikowski. W innych klasztorach działalność kaznodziejską sprawowali Marcjan Białożor, Teofanes Kolbieczyński, Onufry Bratkowski, Joachim Spendowski, Ignacy Szymkiewicz, Ambroży Kalinowski, Jozafat Liskiewicz<sup>26</sup>.

Szczególne uwagę zwracano na działalność misyjną. Misjonarzem mógł zostać tylko mnich, który ukończył 2 lata nauki filozofii i 4 lata teologii. Misjonarze stanowili osobną grupę bazylianów. Często po 8 latach działalności protoarchimandryta nadawał im tytuł doktorski. Przedstawiciele tej grupy brali udział w posiedzeniach kapituły generalnej. Oprócz nauki uniwersyteckiej przyszli misjonarze uczęszczali na wyspecjalizowane kursy misjonarstwa, prowadzone przez doświadczonych

<sup>25</sup> I. Патрило, *Нарис історії Васильян 1743–1839*, „Нарис історії Василянського чину святого Йосафата” Т. 48, Рим 1992 s. 233.

<sup>26</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 94, 120, 147, 150, 157, 164, 171, 173; D. Blažejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 56, 58, 60, 61, 62; I. Патрило, *Нарис історії Васильян...*, op. cit., s. 234–235; М. Ваврик, *Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.*, Рим 1979, s. 166; D. Wereda, *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej...*, op. cit., s. 52; М. Баўтовіча, *Полацкія пакутнікі*, Полацк 2000. [http://pawet.net/library/history/bel\\_history/bautovich/002/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%BA%D1%96%D1%8F\\_%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BA%D1%96.html](http://pawet.net/library/history/bel_history/bautovich/002/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BA%D1%96.html) (dostęp 26.10.2019).

misjonarzy. Pierwsze lata po zdaniu egzaminów takie osoby spędzały pod opieką starszych misjonarzy, którym dawali do sprawdzenia swoje kazania. Cały proces formacji misjonarzy był zapisany w podręczniku „Metoda misji zakonu bazylianów”. Każdy kapłan był przypisany do pewnego klasztoru w okolicach którego ten prowadził katechezy. Takie misje katechetyczne nieraz trwały po kilka tygodni i obejmowały obszary całych dekanatów, a w misjach uczestniczyło do 20 tysięcy wiernych obu obrządków. Wśród byłych studentów braniewskich misjonarzami byli Onufry Bratkowski, Jozafat Makarewicz oraz Bonifacy Chomikowski<sup>27</sup>.

Bazylianie szkolili nie tylko duchowieństwo, ale także młodzież świecką. Pierwszy nowicjat w kongregacji litewskiej utworzono w 1613 r., tuż po zreformowaniu zakonu przez metropolitę Rutskiego w Byteniu. Drugi nowicjat powstał w Berezwezu w 1748 r. W drugiej połowie XVIII w. władze zakonu pozwalały na zakładanie dodatkowych nowicjatów w większych klasztorach jak np. w Wilnie czy Chełmie. W prowincji ruskiej do 1772 r. istniały nowicjaty w Dobromilu i Poczajowie, później też w Białymstoku. Pierwsze studia filozoficzno-teologiczne kongregacja litewska rozpoczęła w pierwszej połowie XVII wieku w Żyrowicach i najprawdopodobniej w Krasnym Borze, które co prawda nie trwały zbyt długo. Bazylikańskie szkoły osiągnęły szczyt rozwoju po Kapitulie Dubieńskiej w 1743 r., kiedy doszło do zjednoczenia litewskiej i ruskiej kongregacji w jedną. W 1750 r. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary wydała rozporządzenie, aby w każdej prowincji były po dwa domy nauki filozofii i teologii, ale w krótkim czasie powstało ich znacznie więcej. W prowincji litewskiej w 1748 r. oprócz Żyrowic studia filozoficzne prowadzono także w Połocku, a teologiczne w Wilnie. Później teologii zaczęto uczyć także w Połocku oraz Ławryszewie, a filozofię wykładano w Witebsku oraz Chełmie, ponadto w Onufreju pojawiły się studia retoryki<sup>28</sup>.

Prowincja ruska w 1748 r. miała studia filozoficzne we Lwowie, retoryki uczono w Goszczy. Natomiast w 1773 r. studia teologiczne prowadzono we Lwowie, Kamieńcu i Ławrowie, filozoficzne w Terebowli, Zagajcach-Łucku i Zamościu, a retoryki uczono w Białymstoku, Milcze i Satanowie. Dla mniej utalentowanych kandydatów do kapłaństwa istniały dwuletnie studia w Tarnopolu, Satanowie i Kamieńcu, po których seminarzyści dostawali święcenia „*ad chorum*” bez prawa spowiedzi i głoszenia kazań. Zgodnie z konstytucją z 1791 r. na retoryce oprócz łaciny uczono niemieckiego oraz francuskiego, a na filozofii – matematyki. Na studiach teologicznych uczono języka hebrajskiego, *Pisma Świętego* oraz prawa kanonicznego. Podczas nauki teologii moralnej uczono języka starocerkiewnosłowiańskiego oraz języków narodowych. Istniały też takie przedmioty jak: sztuka, geometria, arytmetyka, geografia, historia oraz ekonomia. Seminaria duchowne na szeroką skalę zaczęto urygować na początku XVIII w. Przed tym bazylikańskie seminaria istniały dość krótko, w Wilnie w latach 1601–1604 oraz Mińsku w 1653–1654. W 1720 r. bazylianie założyli seminarium we Włodzimierzu. W 1743 r. powstało seminarium w Sierżniu, a w 1769 r. w Chełmie. Edukacja przyszłych bazylianów odbywała się

<sup>27</sup> G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars...*, op. cit., s. 150, 157, 164; B. Lorens, *Bazylianie prowincji koronnej...*, op. cit., s. 257, 258; D. Blażejovskij, *Byzantine Kyivan rite students...*, op. cit., s. 61; I. Патрило, *Нарис історії Васильян...*, op. cit., s. 236–237.

<sup>28</sup> I. Патрило, *Нарис історії Васильян...*, op. cit., s. 239–240.

również w Buczaczu i Humanu. Po kasacie zakonu jezuitów w 1773 r., bazylianie prowincji litewskiej prowadzili Alumnat Papieski w Wilnie aż do jego ostatecznego zamknięcia w 1799 r.<sup>29</sup>

W XVIII w. bazylianie zaczęli prowadzić szeroką działalność edukacyjną skierowaną do młodzieży świeckiej. Pierwsze kolegia dla osób świeckich powstały we Włodzimierzu i Żyrowicach. Do końca stulecia bazylianie prowadzili ponad 20 takich ośrodków edukacyjnych – 9 na terenie prowincji litewskiej i 10 w prowincji ruskiej. Po 1775 r. istniały tylko 2 szkoły w Ławrowie i Drohobyczu. W takich kolegiach wykładało od 4 do 7 profesorów. Program nauczania był taki sam jak w kolegiach prowadzonych przez jezuitów i pijarów, aczkolwiek w niektórych program wzbogacono o naukę języka niemieckiego i francuskiego. Najwięcej uczniów było w kolegium w Barze i Szarogrodzie, odpowiednio po 800 i 600 osób, w pozostałych liczba studentów wahała się od 200 do 500<sup>30</sup>.

Większość młodzieńców pochodziła ze stanu szlacheckiego, ale duży procent uczniów stanowili synowie księży, którzy przygotowywali się do kapłaństwa oraz mieszczanie. W 1773 r. szkoły parafialne w prowincji litewskiej istniały przy każdym trzecim klasztorze, natomiast w prowincji ruskiej prawie przy każdym. Tego rodzaju szkoły nie były duże i liczba uczniów rzadko przewyższała 20 osób. Program nauki był dość słabo rozbudowany, uczono pisania i czytania w językach ruskim i polskim, katechizmu, śpiewu, początków arytmetyki i łaciny. W trzech klasztorach w Kurlandii uczono języka łotewskiego. Kapituła dubieńska z 1743 r. i rozporządzenie Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 1750 r. o urygowaniu domów nauki teologii i filozofii rozpoczęły złoty okres rozwoju szkolnictwa bazylikańskiego. Dlatego o działalności edukacyjnej absolwentów braniewskich źródła wspominają głównie po 1750 r. Przed tym tylko Felicjan Filip Wołodkowicz, tuż po ukończeniu studiów w Braniewie około 1724 r., był przełożonym klasztoru i szkoły we Włodzimierzu, która znalazła się w rękach bazylianów po 1720 r.<sup>31</sup>

W 1754 r. rektorem kolegium we Włodzimierzu był Ignacy Uliński. We Włodzimierzu profesorem infimy, a później prefektem, był Ambroży Kalinowski, lecz nie wiadomo w jakim konkretnie okresie. Podobnie brakuje danych o latach działalności Ignacego Szymkiewicza, który przez rok był profesorem języka niemieckiego w Brześciu oraz o Jozafacie Liskiewicz, który był prefektem w Byteniu przez 4 lata. Najwięcej – łącznie 6 absolwentów braniewskich odnotowano w kolegium w Lubarze. W tym mieście Domecjan Janowski w latach 1770–1772 pełnił funkcję rektora kolegium. Pafnucy Kuchalski w latach 1774–1775 był profesorem retoryki i poetyki, w 1777–1778 profesorem filozofii oraz w latach 1777–1779 pełnił funkcję prefekta. W latach 1773–1774 regensem konwiktów był Bonifacy Chomikowski. W latach 1775–1777 wicerektorem oraz profesorem języka niemieckiego był Auksenty Dubnicki. Hieroteusz Lesieniecki w latach 1775–1777 był profesorem

<sup>29</sup> Ibidem, s. 240, 241.

<sup>30</sup> I. Патрило, *Нарис історії Васильян...*, op. cit., s. 243, 244; С. Мудрий, *Нарис історії церкви...*, op. cit., s. 255; I. Назарко, *Київські та Галицькі митрополити...*, op. cit., s. 102.

<sup>31</sup> Ibidem.



retoryki i poetyki, a w latach 1778–1780 profesorem filozofii. W latach 1776–1777 Atanazy Spendowski był magistrem infimy<sup>32</sup>.

W Goszczy wykładało trzech byłych alumnów braniewskich. W latach 1750–1751 r. Onufry Bratkowski wykładał retorykę. W latach 1766–1767 prefektem oraz profesorem retoryki był Gimnazy Lewicki. W latach 1775–1776 te stanowiska piastował wspomniany Leon Demkowicz. Trzech braniewskich bazylianów było wykładowcami w Humaniu. W latach 1772–1774 ihumenem i rektorem kolegium był Herakliusz Teteruchowicz. Leon Demkowicz w latach 1776–1777 pełnił funkcję profesora retoryki i poetyki, a w latach 1777–1779 prefekta oraz profesora filozofii, następnie w latach 1780–1781 funkcję prefekta oraz profesora teologii moralnej. Eustachy Kulczycki w latach 1776–1777 był magistrem infimy, a w latach 1777–1778 magistrem gramatyki<sup>33</sup>.

W Szarogrodzie w latach 1757–1762 obowiązki rektora kolegium pełnił Onufry Bratkowski. Domicjan Janowski w latach 1755–1756 był prefektem oraz profesorem retoryki i poetyki. Joachim Spendowski w lipcu 1758 r. został rektorem łuckiego klasztoru Podwyższenia Krzyża Pańskiego. Jozafat Makarewicz w r. 1770 podpisał się jako profesor teologii oraz skarbnik monasteru lwowskiego. Gimnazy Lewicki w 1773 r. został odnotowany jako profesor teologii w monasterze w Trembowli. W 1775 był profesorem teologii w Kamieńcu. Lewicki w 1775 r. wydał kalendarz, który zawierał daty świąt, teorie astronomiczne Mikołaja Kopernika, dekrety i bulle papieskie. Filip Felicjan Szumborski zajmował się prywatnym nauczaniem w rodzinie Antoniego Rajewskiego w latach 1797–1802. W okresie 1802–1804 pełnił funkcję profesora teologii w seminarium w Chełmie. W latach 1804–1811 wrócił do nauczycielstwa prywatnego w rodzinach Antoniego Rajewskiego, Wojciecha Węglińskiego oraz Antoniego Nieprzeckiego<sup>34</sup>.

<sup>32</sup> B. Lorens, *Bazylianie prowincji koronnej...*, op. cit., s. 52, 85, 161, 257, 281, 443, 451, 457, 458, 471, 481, 487, 488, 491, 492, 493, 494; M. Ваврик, *Нарис розвитку і стану Васильянського чина...*, op. cit., s. 99, 164, 166; *Spis duchownych kościoła unickiego część 3 z 7* s. 10, 93. [http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadata?id=12443&from=&dirids=1&ver\\_id=12486&lp=3&QI=!\\$ {query.QueryId}](http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadata?id=12443&from=&dirids=1&ver_id=12486&lp=3&QI=!$ {query.QueryId}) (dostęp 19.01.2020); *Spis duchownych kościoła unickiego część 6 z 7* s. 68. [http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadata?id=12446&from=&dirids=1&ver\\_id=12489&lp=4&QI=!\\$ {query.QueryId}](http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadata?id=12446&from=&dirids=1&ver_id=12489&lp=4&QI=!$ {query.QueryId}) (dostęp 19.01.2020).

<sup>33</sup> B. Lorens, *Bazylianie prowincji koronnej...*, op. cit., s. 372, 382, 484, 486, 489; Ю. Стешик, *Ченці-педагоги уманських василіанських шкіл (1769–1774 рр.)*: біографічний огляд, „ЕМІНАК Науковий щоквартальник” №2 (14), Київ – Миколаїв, 2016, s. 24.

<sup>34</sup> M. Ваврик, *Нарис розвитку і стану Васильянського чина...*, op. cit. s. 157; B. Lorens, *Bazylianie prowincji koronnej...*, op. cit., s. 83, 372, 382, 481, 489; P. Ślaza, *Konflikt wokół funkcjonowania kapituły katedralnej greckokatolickiej diecezji chełmskiej w okresie rządów biskupa Filipa Felicjana Szumborskiego (1830–1851)*, *Konflikty i примирення крізь призму віри* Львів 2009, s. 130.



Tabela 1. Bazyliańscy absolwenci szkół w Braniewie w XVII–XVIII w.

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulażach Lühra
Rafał Badowski		1681–1682			nr 877
Semen Baranowicz	Wilno	1633–1635			nr 621
Atanazy Bazylewicz	1696–? Polak, diec. przemyska / Lwów	1718–1722			nr 1114
Hedeon Bejner	1711–? Żmudź	1735–1741			nr 1202
Marcjan Michał Białfoz	1629–1707 Litwin	1649–(>1653)	Koad. piński; 1665–1697 bp piński; 1697–1707 abp połocki	Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	nr 727
Teofan Bieda	1626–?	1646–?			nr 693
Fabijan Błażewicz	1697–? Litwin	1719–1725			nr 1121
Joachim Bobrowicz	1750–1777 Austriak	1775–1777		Zm. w trakcie studiów w Braniewie	nr 1492a
Maurycy Bocewicz	1651–? Rusin	1677–?			nr 862
Onufry Jerzy Bratkowski	1722–1790 Polak, ok. Przemysła	1745–1750			nr 1261
Jozafat Brażyc	1635–? Wilno	1661–1663			nr 786

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulałach Lühra
Gerwazy Brzozowski	1703/1705–? woj. Nowogródzki, Żytowice / ok. Włodzimierza	1731–1735			nr 1178
Innocenty Bukłajewski	1734–? diec. piltyńska	1753–1755			nr 1394
Benedykt Butaryn	1731–? Nowogródek	1751–1753			nr 1386
Genadiusz Chmielnicki	Rusin	II–III 1611		Od 17 III 1611 student Kolegium Wileńskiego	nr 414
Prokop Chmielowski	1603–1644 Mazowsze / Chmielowo	1620–(>1627)	Archimandryta w Dubnie; wykładał we Włodzimierzu; adm. łucki; 1652–1664 bp przemysko-sambirski	Z urodzenia katolik rzymski; studiował w Kolegium św. Bartłomieja w Pradze	<b>Brak matrykuly; Kyivan rite studenis s. 55, 120; Hierarchy of the Kyivan Church, s. 272</b>
Helasij Chodakowski	1759–? Wołyń	1781–1783			nr 1516
Bonifacy Chomikowski	1736–? Kamieniec Podolski	1766–1770	Kaznodzieja w Poddubcach; regens konwiktu, kaznodzieja w Lubarze; misjonarz w Krzemieńcu; kaznodzieja w Poczajewie; ihumen w Zbarazu; kaznodzieja, penitencjariusz we Lwowie		nr 1450

Sylwester Daniszewski	1724–? Wilno	1747–1751	Pracował misyjnie w Serbii i Bułgarii; Negocjował pytanie unii Serbskiego Prawosławnego Kościoła z patriarchą Gabrielem I; fundator grekokatolickiej szkoły przy monasterzu Morača	nr 1267
Paulin Dembski	?–1656 Rusin	1633–?		nr 619
Leon Demkowicz	1747–1824 Wołyń	1771–1774	Profesor retoryki, poetyki w Humanium; prefekt, profesor retoryki w Goszczu; profesor retoryki, poetyki, filozofii, teologii moralnej, prefekt w Humanium; przełożony Ławry Poczajowskiej	nr 1477
Sozont Dodoszyński	1703–? Rusin	1726–1733		nr 1157
Meletij Doroszkowski	1665–? Litwin	1685–?		nr 900
Herman Drobyszewski	1664–? Litwin	1687–?		nr 906
Ambroży Druhowyna	1652–? Rusin	1677–1680		nr 863
Josafat Dubieniecki	1613–? Rusin	1644–1646		nr 691
Auksenty Dubnicki	1738/1740–? Dubno / Węgry	1767–1771	Wicerektor, profesor jęz. niemieckiego w Lubarze; ihumen w Uhomykach	nr 1457
Jakym Dydkowski	1768–? Polak	1790–1792		nr 1554
Adrijan Fabricius	1673–? Warmia	1696–1697		<b>Brak matryku- ly; Kyivan rite students s. 58</b>
Theodosius	Rusin	1611–?		nr 425

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulaach Lühra
Hilariion Gajewski	1752-? Kijów	1773-1776			nr 1480
Metody Griedyński	1623-?	1647-1648			nr 711
Teodozjusz Goyrzewski	1749-? Wołyń	1771-1774			nr 1474
Polikarp Grekowicz	Wilno	1631-1633			nr 606
Josyf Grodzycki	1622-?	1644-1647			nr 692
Atanazy Gross	1718-? Prusak	1743-1747			nr 1246
Michał Grotus (Tarnawski)	1670-1718 Litwin, woj. połockie	1695-1700	1714-1718 abp smoleński		nr 1002
Ignatius	Rusin	1609-1610			nr 411
Teofil Jaborowski	1625-1650	1647-1650		Zm. w Braniewie podczas studiów	nr 712
Marcin Jamuntowicz	1680-? Wilno	1704-1710			nr 1050
Jozafat Janiecki	1758-?	1782-1785			nr 1520
Domecjan Janowski	1724-1780 Przemysł	1751-1755		Prefekt, profesor retoryki i poetyki w Szarogrodzie; ihumen w Łucku; rektor w Lubarze; konsultor prowincji koronnej; ihumen Ławry Poczajowskiej; ihumen monasteru w Kamieńcu Podolskim	nr 1387
Josafat	Rusin	1621-?			nr 505
Antin Jotko	1703-? Litwin	1729-1732			nr 1167

Hieronimus Jodziewicz	1761/1762–? Litwin	1786–1789	Profesor w Berezwezcach, Wilnie; sprawował posługę kapłańską w Żyrowicach, Włodzimierzu	nr 1539
Józef Jurewicz	1736–? Rusin, Ruś Czerwona	1755–1761		nr 1401
Józef Jurkiewicz	1720–? Wilky, woj. połockie	1747–1751		nr 1266
Ambrosius Kalinowski	1768–? Litwin	1781–1783	Profesor elokwencji w Żyrowicach; kaznodzieja, prefekt we Włodzimierzu	nr 1518
Wawrzyniec (Laurenty) Kaparski	1674–1715 Roksolaniec, Wołyn / Chełmszczyzna	1696–1700	Sekretarz metropolity; doradca kongregacji litewskiej; ihumen monasteru w Połocku	nr 1007
Mateusz Karpelentus	1602–? Martinopolitanus Sclavo (Słowacja)	1627–1630		nr 601
Nikodem Karpinski	1718–? Rusin	1737–1743	Dr teologii; prowincjał prowincji litewskiej	nr 1214
Teofanes Kolbieczyński	1674–1705 Litwin	1698–1704	Kaznodzieja monasteru w Połocku	nr 1017

Zginął z rąk cara Piotra I poprzez odcięcie głowy na ołtarzu św. Josafta podczas „Mordu bazylianów w Połocku” 11 VII 1705

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulaach Lühra
Gabriel Kolenda	1606–1674 Litwin, Wileńszczyzna	<b>1627–1630</b>	Arhimandryta w Berezweczach; 1655–1674 abp smoleński; 1664–1674 adm. łucki; m. kijowski 1665–1674	Studiował w Wiedniu; Kolegium Greckim w Rzymie. Z polecenia króla Michała Wiśniowieckiego prowadził mszę koronacyjną w krakowskiej katedrze w obrządku bizantyjsko-ruskim	<b>nr 604</b>
Abraham Koloskiewicz	Rusin	<b>1651–?</b>			<b>nr 738</b>
Innocenty Koncewicz	1753–? Polak	<b>1775–1778</b>			<b>nr 1493</b>
Teodozjusz Koniaczewski	1696–? Polak diac. przemyska / lwowska	<b>1718–1722</b>	Prowincjał prowincji litewskiej; protokonsultor prowincji litewskiej; ihumen monasteru w Byteniu; pierwszy protokonsultor zakonu		<b>nr 1115</b>
Konstanty	Rusin	<b>1621–?</b>			<b>nr 504</b>
Izaak Kopijewicz	1605–? Litwin, Nowogródek	<b>1627–?</b>		Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	<b>nr 603</b>
Gerasym Korsak	1599–? Rusin	<b>1614–?</b>			<b>nr 446</b>
Paweł Korsak	1599–? Litwin	<b>1618–?</b>			<b>nr 495</b>



Rafał Mikołaj Korsak	1598/1601–1640 Litwin, Nowogródek	1618–1619	Archimandryta wileński, kobryński, żydyczanski; protoarchimandryta zakonu; 1626–1632 bp tytularny halicki; 1631–1637 koad. kijowski; 1632–1637 bp piński; 1637–1640 m. kijowski	Z urodzenia kalwin; Studiował w Kolegium św. Bartłomieja w Pradze; Kolegium Greckim w Rzymie	nr 494
Teodor Kossanowski	Rusin	1631–?			nr 605
Justyn Kozaczenko	1688–? Litwin	1708–1714			nr 1063
Mateusz Kozaczenko	1681–? Litwin	1702–1708			nr 1034
Konstanty Kozłowski	1710–? Litwin, ok. Oszmian	1732–1736			nr 1186
January Krasskowski	1732–? Połtawa / woj. podlaskie	1755–1759			nr 1400
Pafnucy Kochalski	1740–? Obycz na Wofyniu	1763–1766	Profesor retoryki, poetyki, filozofii, prefekt w Lubarże		nr 1442
Eustachy Kulczycki	1750/1756–? Polak	1778–1781	magister infimy, gramatyki w Humanium		nr 1510
Markel Kupiński	1702–? Chelmszczyzna	1722–1728			nr 1133
Andrzej Kwaśniński-Złoty	1599–1665 Rusin	1618(→1624)	Archimandryta czerejecki; 1640–1654 abp smoleński; 1654–1665 adm. pińsko-turowski	Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	nr 478
Laurentius	Rusin	1619–?			nr 498
Hieroteusz Lisieniecki	1749–? Rusin, woj. ruskie	1771–1774	Profesor retoryki, poetyki, filozofii w Lubarże		nr 1476

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulaach Lühra
Paschazy Leszyński	1742-? Przemysł	1763–1767	Prokurator prowincji litewskiej		nr 1441
Gimnazy Lewicki	1739-? Łuck	1762–1766	Magister infimy w Lubarze; prefekt, profesor retoryki, poetyki w Goszczy; profesor filozofii w Szarogrodzie; profesor teologii w monasterze w Trembowli; profesor teologii spekulatywnej w Kamieńcu Podolskim		nr 1433
Justyn Libicz	1736–1775 Walawa ok. Przemysła	1759–1763	Prokurator warszawski		nr 1418
Józef Liskiewicz	1715-? Polak	1741–1745	Kaznodzieja w Nowogródku, Boruni; wikariusz, kaznodzieja w Żyrowicach; prefekt w Bytenu; ihumen monasteru w Wolnej, Derewie; wikariusz w Połocku; archimandryta monasteru w Tądulinie; wikariusz w Boruni; wikariusz w Leszczu; ihumen w Nowosiólkach; pensjonariusz w Żyrowicach		nr 1230
Hedeon Łukasiewicz	1701-? Rusin, Łuck	1722–1726			nr 1137
Dyodor Makarewicz	1656-? Rusin	1686–1690			nr 903
Jozafat Makarewicz	1731–1776 Rusin, Przemysł	1755–1759	Profesor teologii, skarbnik monasteru we Lwowie; kaznodzieja w Poczojowie; misjonarz w Krzemieńcu		nr 1404
Machariusz	Rusin	1611–1615			nr 426
Atanazjusz Malicki	1754-? Polak	1789–1792			nr 1549

Georgius Malijewski	1636–1696 Pińsk	<b>1661–1663</b>	1690–1696 abp smoleński	Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	<b>nr 787</b>
Andrzej Manastyński	1763–? Galicyjscy	<b>1784–1787</b>			<b>nr 1526</b>
Stefan Martyszkiewicz-Busyński	1630–1697 Rusin	<b>1651–1653</b>	1679–? protoarchimandryta zakonu	Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	<b>nr 732</b>
Innocenty Mazancki	1731–? Przemyśl	<b>1751–1755</b>			<b>nr 1385</b>
Polikarp Mihuniewicz	1679–1747 Litwin	<b>1743–1747</b>	1743–1747 protoarchimandryta kon- gregacji litewskiej	1747 † nominowany na abpa smoleńskiego	<b>nr 1022a</b>
Kizysztof Milenkiewicz		<b>1639–1643</b>			<b>nr 663</b>
Bernard Minkiewicz	1679–? Litwin, WKL	<b>1700–?</b>			<b>nr 1023</b>
Józef Morgulec	1733–1786 Rusin, Miłostiw, woj. wotyńskiego	<b>1755–1758</b>	Sprawował posługę kapłańską w kate- drze Włodzimierskiej, Chełmie, Belzie, Owróczu, Lawryszowie, Podhorcach; wykładał teologię scholastyczną we Lwowie, ihumen monasteru w Szcze- plotach i Zamościu; protokonsultor zakonu; prowincjał prowincji ruskiej; protoarchimandryta zakonu		<b>nr 1403</b>
Ściepan Moszkowski	1762–? Polak	<b>1788–1790</b>			<b>nr 1545</b>
Ambroży Nahuiewski	1686–? diec. przemyska	<b>1711–1714</b>			<b>nr 1078</b>

<b>Imię i nazwisko</b>	<b>Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne</b>	<b>Lata studiów w Braniewie</b>	<b>Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie</b>	<b>Inne informacje</b>	<b>Informacja źródłowa w matrykulaach Lühra</b>
Gedeon Odrowski	1659-? Litwin	1678-?			nr 869
January Ogurewicz	1661-1729 Litwin, Wilno	1682-?	Ilumen monasteru w Wilnie; archimandryta dermański i dubieński	1698 zawiązał relacje z pewną szlachcianką z których urodziła się córka. Około 1713 wrócił do zakonu	nr 896
Barlaam Olekszcyc	1688-? Polak, Lublin	1714-1718			nr 1097
Józef Oleszkiewicz	1724-? Litwin	1756-1761			nr 1405
Teofil Olszenica	1595-?	1614-1617			nr 449
Józef Ostaszewski	1696-? Rusin, diec. włodzińska	1714-1718			nr 1098
Paweł Owłoczyński	1600-1649 Rusin	1620-?	Archimandryta uniowski, kobryński; 1637-1649 koad. przemysko-sambirski		nr 499
Atanazy Pakosta	?-1625 Rusin, Wilno	1609-1611	Archimandryta miński; 1619-1625 bp chełmski	Był pierwszym bazylianinem który studiował w Braniewie	nr 410
Olympius Paszkiewicz	1720-1780 Polak	1743-1747			nr 1245
Genadiusz Paszkowicz	1712-? Litwin	1735-1739			nr 1205

Michał Paszkowski	1618–1670 Rusin	1633–1635	Archimandryta kobryński; 1666–1670 abp smoleński		nr 620
Izajasz Perecki	1606–? Rusin	1635–1638			nr 631
Józef Petkiewicz	1758–? Litwin	1784–1787			nr 1525
Adrian Pidbereski	1596–? Rusin	1615–1619		Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	nr 457
Sylwester Pieszkiewicz	1670–1715 Rusin, woj. nowogródzkie	1690–?	prokurator bazylianów w Rzymie; 1710–1715 abp połocki		nr 911
Józef Pietkiewicz	?–1708 Rusin	1653–?	prokurator bazylianów w Rzymie; protoarchimandryta zakonu		nr 742
Sylwester Pietrowicz	1691–? Rusin	1716–1719			nr 1105
Piotr (Petrus)	1595–? Rusin	1616–1619			nr 465
Chrysotej Powstański	1684–? Litwin	1707–1712			nr 1058
Benedykt Prycharewicz	1620–?	1637–?			nr 639
Flawian Rogowski	1740–? Podlasie	1761–1765	Ilumen monasteru w Torokaniach		nr 1429
Izydor Rogowski	1744–? Lwów	1767–1771			nr 1454
Klementyusz Ruski	Polak	1633–1636			nr 618
Ludwik Serwatowski	1653–? Polak	1682–1686			nr 898
Hieronim Siderowski	1713–1735 Polak	1733–1735+		Zm. w trakcie studiów w Braniewie	nr 1193

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulałach Lühra
Hippolyt Stenkiewicz	1710-? Litwin	1735-1740			nr 1021
Hyacinthus Sierkiewicz	1659-? Litwin	1678-?			nr 870
Józef Sierociński	1764-? Polak	1787-1789			nr 1540
Tomasz Slosarewicz	1763-?	1789-1790			nr 1547
Hilarion Sniatyński	1770-? Polak	1793-1797			nr 1563
Metrofan Mikołaj Sokoliński-Drucki	1616-1690 Rusin	1635-1636	1671-1690 abp smoleński	Z urodzenia kalwin	nr 632
Wawrzyniec (Laurenty) Leon Sokoliński-Drucki	1681-1727 Litwin, woj. połockie / Wilno	1700-1703	Kapelan papieski; 1719-1727 abp smoleński; archimandryta onufrejski i pustelni; archimandryta monasteru św. Borysa i Gleba w Połocku; prowadził działalność duszpasterską na terenie Rosji wśród prawosławnych.	Był wnukiem brata abpa smoleńskiego Metrofana Sokolińskiego i „koligatem” bpa łuckiego Józefa Wyhowskiego. Kolegium Greckim w Rzymie dra teologii	nr 1022
Józef Soltan	?-1638	1637-1638+		Zm. w trakcie studiów w Braniewie	nr 649
Atanazy Spendowski	1754-? Wołyń	1777-1780	Magister infimy w Lubarze; ihumen monasteru w Łucku		nr 1502



Józef Joachim Spondowski	1723–1772 Polak, Wotyń	<b>1745–1751</b>	Kaznodzieja katedry łuckiej; wikariusz katedry, sędzia duchowy eparchii łuckiej; wikariusz monasteru łuckiego; ihumen monasteru w Zamościu; rektor monasteru łuckiego; sekretarz zakonu bazylianów; protokonsultator prowincji koronnej; archimandryta kamowski; ihumen monasteru biloliwskiego; tymczasowy protoarchimandryta zakonu; ihumen monasteru milczenskigo	<b>nr 1260</b>
Teodozjusz Starkiewicz	1739–? Chelm	<b>1765–1768</b>		<b>nr 1446</b>
Innocenty Stefanowicz	Litwin, Wilno	<b>1682–1685</b>		<b>nr 897</b>
Iwan Strumyło	1756–? Litwin	<b>1782–1785</b>		<b>nr 1521</b>
Aureliusz Sulatycki	1755–? Litwin	<b>1778–1781</b>		<b>nr 1509</b>
Jan Jakub Susza	1604/1610–1687 Rusin, Minsk/Susza	<b>1627–1630</b>	Sprawował posługę kapłanską w Nowogrodku, Żyrowicach, Chelmie; 1652–1687 bp chełmski	<b>nr 602</b>
Benedykt Suszyński	1753–? Litwin	<b>1775–1778</b>		<b>nr 1495</b>

Krewny m. kijowski-go Leona Kiszki, Studiował w kolegium w Pułtusku; Ołomuńcu gdzie uzyskał tytuł doktora; uczestniczył w dyskusjach o Unii Hadziackiej

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulaach Lühra
Filip Felicjan Szumborski	1771–1851 Polak, Ostrog	1793–1797	Praktykował prywatne nauczanie w rodzinie Antoniego Rajewskiego, Wojciecha Węglińskiego oraz Antoniego Nieprzeckiego; profesor teologii w seminarium w Chełmie; 1830–1851 bp chełmski		nr 1564
Teodozjusz Szuyński	1737–? Słonim, woj. nowogródzkie	1759–1763	Ihumen w Drohobyczu		nr 1417
Ignacy Szycyk Zaleski	1653→1687 Litwin, Wilno	1677–1679	Kaznodzieja w Różanej		nr 864
Ignatus Szymkiewicz	1750/1752–1802 Inflanty	1777–1780	Kaznodzieja i profesor języka niemieckiego w Brześciu		nr 1503
Benedykt Ślepowron-Gliński	1618–1679	II–IX 1639	Archimandryta kobryński; 1666–1679 bp włodzimiersko-brzeski,		nr 662
Dionizy Tarnowski	1701–? Rusin, woj. kijowskie	1725–1731			nr 1150
Sozont Teodorowicz	Litwin	1712–1716			nr 1086
Jerzy Herakliusz Teteruchowicz	1733/1736–1774 Jarosław woj. ruskie	1758–1762	Sprawował posługę kapłańską w Krzemieńcu, Szarogrodzie; ihumen klasztoru w Pogoniu; ihumen i rektor kolegium w Humaniu		nr 1414
Ananiasz Tęczyński	1693–? Polak, diec. krakowska	1718–?			nr 1116

Konstanty Toloczko	1690–? Litwin, Grodno	<b>1711–1717</b>			<b>nr 1074</b>
Alexander Toman	1715/1717–? Czech (Moravus)	<b>1741–1745</b>	Wikariusz w Mińsku, ihumen w Mirze, sprawował posługę kapłanską w miejscowości Czerlona, Wërchy; pensjonariusz w Chelmie		<b>nr 1229</b>
Antoni Tomilowicz-Lebecki	1675–1745 Roksołańczyk, Łucku	<b>1704–1711</b>	Protoarchimandryta bazylianów; 1736–1745 abp smoleński		<b>nr 1051</b>
Erasmus Tykocki	1599–? Rusin	<b>1628–1630</b>			<b>nr 497</b>
Apolinary Tyszkowski	1703/1706–? Żytowice / Chelmszczyzna	<b>1731–1735</b>			<b>nr 1179</b>
Ignacy Uliński	1710–? Rusin, woj. Bełskie / Wołyń	<b>1732–?</b>	Rektor kolegium we Włodzimierzu		<b>nr 1185</b>
Gelasij Wojna	1622–? Rusin	<b>II–IX 1639</b>			<b>nr 665</b>
Izydor Wołkowicz	1727–? Lwów	<b>1751–1755</b>	Kaznodzieja w Wicynie, Krasnopuszczu, Podhorcach, Począjowie, Białymstoku, Milcach, Łucku, Zachorowie, Barze, Lwowie, Dobromili; penitencjariusz w Krechowiu i Satanowie		<b>nr 1388</b>
Felicjan Filip Wołodkowicz	1697/1698–1778 Nowosiółki / Bukowice na Wileńszczyźnie	<b>1722–1724</b>	Namiesznik klasztoru i szkoły we Włodzimierzu; ihumen w Lublinie; archimandryta dubieński i dermański; 1731 bp chełmski; archimandryta żydyczynski i owrucki; 1753 koad. kijowski		<b>nr 1132</b>

Imię i nazwisko	Data, miejsce urodzenia i/ lub pochodzenie etniczne	Lata studiów w Braniewie	Urzędy w Kościele unickim lub w zakonie	Inne informacje	Informacja źródłowa w matrykulałach Lühra
Julian Woronicz	1697-? Litwin, woj. połockie	1725-1731			nr 1151
Pachomiusz Woyna-Orański	1599-1653 Rusin	1619-?	Archimandryta wileński, żydyczynski; 1637-1653 bp pińsko-turowski; protoarchimandryta bazylianów; archimandryta kobryński; 1652-1653 koad. kijowski	Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie, Zm. w Pińsku w 1653 wskutek „zniechęć kozaków”	nr 496
Zacharias	Rusin	1618-1619			nr 477
Tadeusz Zakrewski	1619-?	1639-1643			nr 664
Necephorus Zartoruski (Zarzowski)	1594-? Subsylvanus	1614-1617		Studiował w Kolegium Greckim w Rzymie	nr 450
Stanisław Zekkert	1715-? Czech (Moravus)	1739-1743			nr 1226
Jozafat Zypowski	1747-? Polak, Korona	1769-1772	Ihumen klasztoru podhoreckiego		nr 1467
Antonin Żółkiewski	1662-1702 Polak, Łuck	1684-1687	1697-1702 bp piński	Był spokrewniony z Janem III Sobieskim, Kolegium Urbanum przy Kongregacji Rozkrzewiania Wiary w Rzymie dr filozofii	nr 899

*Źródło:*

- G. Lühr, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798*, Braunsberg 1925.
- D. Blažejovskyj, *Byzantine Kyivan rite students in pontifical colleges, and in seminaries, universities and institutes of central and western Europe (1576–1983)*, Rome 1984.
- D. Blažejovskyj, *Hierarchy of the Kyivan Church (861–1990)*, Romae 1990.

## BAZYLIANIE WŚRÓD STUDENTÓW BRANIEWSKICH W XVII–XVIII WIEKU

### STRESZCZENIE

Braniewo nazywano „*Atenami Północy*”, było to jedno z niewielu miejsc w Rzeczypospolitej, gdzie można było otrzymać bardzo dobre wykształcenie. W ramach realizacji działalności szerzenia katolicyzmu na północ i wschód od początku XVII wieku w Braniewie zaczęli pobierać naukę mnisi greko-katolickiego zakonu bazylianów. Bazylianie zajmowali się działalnością misyjną i edukacyjną głównie wśród Rusinów, ale także Polaków i Litwinów. Wśród studentów Alumnatu Papieskiego w Braniewie, który istniał w latach 1578–1798, bazylianie stanowili dość sporą liczbę, ponad 10%. Poza faktem, iż byli oni obecni w tej placówce edukacyjnej, o ich losach wiadomo niewiele. Celem artykułu jest omówienie problematyki pochodzenia i studiów studentów bazylikańskich w Braniewie oraz ich dalszych losów wśród duchowieństwa greko-katolickiego.

## BASILIAN AMONG BRANIEWO STUDENTS IN XVII–XVIII CENTURIES

### SUMMARY

Braniewo was called the “Athens of the North”, it was one of the few places in the Polish-Lithuanian Commonwealth where students could get an excellent education. Monks of the Greek-Catholic Basilian Order began to study in Braniewo from the beginning of the 17th century. That was a part of the implementation of spreading Catholicism to the north and east. Basilians were mainly engaged in missionary and educational activities among the Ruthenians, but also among the Poles and Lithuanians. Within the students of the Papal Aluminate in Braniewo, which existed in the years 1578–1798, Basilians constituted a considerable amount of all students – over 10%. Apart from the fact that they were present in this educational institution, not much is known about their fate. The aim of the article is to discuss the issues of the origin and studies of Basilian students in Braniewo and examine their further fate among the Greek Catholic clergy.

## BASILIANER UNTER DEN BRAUNSBERGER STUDENTEN IM 17. UND 18. JAHRHUNDERT

### ZUSAMMENFASSUNG

Braunsberg war als „*Athen des Nordens*“ bekannt; es war einer der wenigen Orte in Polen, an dem man eine sehr gute Ausbildung erhalten konnte. Im Rahmen der Verbreitung des Katholizismus im Norden und Osten wurden ab Anfang des 17. Jahrhunderts Mönche des griechisch-katholischen Basilianerordens in Braunsberg ausgebildet. Die Basilianer waren vor allem unter den Ruthenen, aber auch unter Polen und Litauern missionarisch und pädagogisch tätig. Unter den Studenten des päpstlichen Alumnats in Braunsberg, das zwischen 1578 und 1798 bestand, machten die Basilianer mit mehr als 10% eine recht große Zahl aus. Abgesehen von der Tatsache, dass sie an dieser Bildungseinrichtung anwesend waren, ist nicht viel über ihr Schicksal bekannt. Das Ziel dieses Artikels ist es, das Problem der Herkunft und des Studiums der basilianischen Studenten in Braunsberg und ihr weiteres Schicksal im griechisch-katholischen Klerus zu erörtern.

## ВАСИЛІЯНИ СЕРЕД БРАНЕВСЬКИХ СТУДЕНТІВ В XVII–XVIII СТОЛІТТІ

### РЕЗЮМЕ

Бранево називали „*Афінами півночі*“, це було одне з небагатьох місць в Речі Посполитій, де можна було отримати відмінну освіту. В рамках реалізації поширення католицизму на північ і схід від початку XVII століття в Браневі почали навчатись монахи греко-католицького ордену василіян. Василіяни головним чином займались місійною діяльністю і навчанням серед русині, але також поляків і литовців. Серед студентів Папського Алумнату в Браневі, який діяв в 1578–1798 рр., василіяни склали досить велику кількість, понад 10%. Окрім того факту, що вони були присутні в цьому навчальному закладі про їх долі відомо небагато. Ціллю статті є омовлення проблематики походження і науки василіян в місті Браневі, а також дослідження їх подальшої долі серед греко-католицького духовенства.

### BIBLIOGRAFIA

- Achremczyk S., *Warmia*, Olsztyn 2000.  
Blażejovskij D., *Byzantine Kyivan rite students in pontifical colleges, and in seminaries, universities and institutes of central and western Europe (1576–1983)*, Rome 1984.  
Blażejovskij D., *Hierarchy of the Kyivan Church (861–1990)*, Romae 1990.  
*Herbarz polski Kaspra Niesieckiego...*, t. 1–10, Lipsk 1839–1846.  
Kalinowska A., *Antonio Possevino SJ w twórczości literackiej pisarzy*, Kraków 2012.

- Kopiczko A., *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1525–1821*, Olsztyn 2000.
- Lorens B., *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*, Rzeszów 2014.
- Lühr G., *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578–1798*, Braunsberg 1925.
- Pidłypczak-Majerowicz M., *Bazylianie w Koronie i na Litwie. Szkoły i książki w działalności zakonu*, Wrocław 1986.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, t. VIII: *Perepiatycha – Pożajście*, Warszawa 1887.
- Szorc A., *Dzieje diecezji warmińskiej (1243–1991)*, Olsztyn 1991.
- Szorc A., *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565–1626*, Olsztyn 1998.
- Ślaza P., *Konflikt wokół funkcjonowania kapituły katedralnej greckokatolickiej diecezji chełmskiej w okresie rządów biskupa Filipa Felicjana Szumborskiego (1830–1851), „Конфлікту і примирення кризь призму віру”* Львів 2009, s. 161–174.
- Tumelis K., *Bažnytinės unijos palikimo beieškant: XVII–XVIII a. Lietuvos bazilijonų teologijos užrašai biografistiniu požiūriu*, „Senoji lietuvis literatūra” (47) Vilnius 2019, s. 222–248.
- Wereda D., *Biskupi unickiej diecezji włodziemsko-brzeskiej w XVIII wieku*, „Szkice Podlaskie” t. 9, 2001, s. 61–75.
- Wereda D., *Biskupi unickiej metropolii kijowskiej w XVIII wieku*, Siedlce – Lublin 2013.
- Wiśniewski J., *Edukacja misjonarzy dla krajów protestanckich w Alumnacie Papieskim w Braniewie (1579–1798)*, „Nurt SVD” (2), 2016, s. 40–48.
- Wiśniewski J., *Powołanie do istnienia i rozwój Seminarium Duchownego w Diecezji Warmińskiej*, „Studia Elbląskie” 15, 2014, s. 21–32.
- Zielonka R., *Losy studentów Alumnatu Papieskiego w Braniewie w XVI i XVII wieku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 3 (297), Olsztyn 2017, s. 409–444.
- Ваврик М., *Нарис розвитку і стану Васильянського чина XVI–XX ст.*, Рим 1979.
- Вялікае княства Літоўскае* Т. 2, Мінск 2007.
- Енциклопедія історії України*, Т. 5, Київ 2008.
- Іваненко-Коленда І., *Митрополит Київський, Галицький та всієї Русі Гавриїл Коленда*, „Український історичний журнал” № 5, 2006, s. 131–144.
- Мудрий С., *Нарис історії церкви в Україні*, Рим – Львів 1995.
- Назарко І., *Київські та Галицькі митрополити: біографічні нариси (1590–1960)*, Торонто 1962.
- Патрило І., *Нарис історії Васильян 1743–1839*, „Нарис історії Василіянського чину святого Йосафата” Т. 48, Рим 1992.
- Стецик Ю., *Ченці-педагоги уманських василіянських шкіл (1769–1774 рр.): біографічний огляд*, „ЕМІНАК Науковий щоквартальник” №2 (14), Київ – Миколаїв, 2016, s. 22–27.

## NETOGRAFIA

- Catalogus venerabilium Fratrum Ord. S. Patris Nostri Basilii Magni <http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadata?id=12111&from=publication&> (dostęp 22.10.2019).
- Spis duchownych Kościoła unickiego część 1 z 7 <http://www.repcyfr.pl/dlibra/doccontent?id=12441&dirids=1> (dostęp 19.01.2019).



- Spis duchownych kościoła unickiego część 3 z 7 [http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadadata?id=12443&from=&dirids=1&ver\\_id=12486&lp=3&QI=!\\${query.QueryId}](http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadadata?id=12443&from=&dirids=1&ver_id=12486&lp=3&QI=!${query.QueryId}) (dostęp 19.01.2020).
- Spis duchownych Kościoła unickiego część 5 z 7 <http://www.repcyfr.pl/dlibra/doccontent?id=12441&dirids=1> (dostęp 19.01.2020).
- Spis duchownych kościoła unickiego część 6 z 7 [http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadadata?id=12446&from=&dirids=1&ver\\_id=12489&lp=4&QI=!\\${query.QueryId}](http://www.repcyfr.pl/dlibra/docmetadadata?id=12446&from=&dirids=1&ver_id=12489&lp=4&QI=!${query.QueryId}) (dostęp 19.01.2020).
- Баўтовіча М., Полацкія пакутнікі, Полацак 2000. [http://pawet.net/library/history/bel\\_history/bautovich/002/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%BA%D1%96%D1%8F\\_%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BA%D1%96.html](http://pawet.net/library/history/bel_history/bautovich/002/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%BA%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D0%B0%D0%BA%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BA%D1%96.html) (dostęp 26.10.2019).
- Hosianum, <http://www.hosianum.edu.pl/> (dostęp z 16.12.2018).